

DIRECȚII ÎN ACTIVITATEA ARTISTICĂ A COLECTIVELOR CORALE CAMERALE LA ETAPA CONTEMPORANĂ

DIRECTIONS IN THE ARTISTIC ACTIVITY OF THE CHAMBER CHOIRS AT THE CONTEMPORARY STAGE

FEDORA BURLAC,

lector universitar,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

CZU 784.068.071.2

Articolul dat are drept obiectiv prezentarea corului de cameră și rolul său în viața muzicală contemporană. Autorul pune în evidență mai multe direcții de afirmare a colectivelor camerale profesioniste, înfățișând posibilitățile sale artistice și de creație. În cercetarea de față, de asemenea, sunt stipulate anumite aspecte care determină orientările și preocupările fundamentale ale acestora la etapa actuală. Prin exemplele unor colective binecunoscute în lume, corul cameral este apreciat drept o formație multifuncțională adaptată la necesitățile timpului.

Cuvinte-cheie: corul cameral contemporan, colectiv coral polivalent, activitate artistică diversă, abilități profesionale, repertoriu universal, practica concertistică actuală

This article has as objective the presentation of the chamber choir and its role in the musical contemporary life. The author is highlighting many directions of the professional chamber choirs activities and shows its artistic and creative abilities. In the present research, withal, are stipulated certain aspects which determines the fundamental orientations and concerns in the current period. By the examples of some collectives well known in the world, the chamber choir is characterized as a multifunctional ensemble adapted to the needs of the present time.

Keywords: contemporary chamber choir, polyvalent choral group, various artistic activity, professional abilities, universal repertoire, concert practice nowadays

Introducere

Cântarea corală camerală își are originea în cele mai vechi timpuri, literatura muzicologică apreciind-o drept gen al epocii Renașterii — timp în care creațiile pentru cor erau „principala formă a muzicii scrise în Europa de Vest” [1, p.186].

De la etapa sa inițială până în prezent acest mod de interpretare a fost purtat pe valurile imprevizibile ale performanțelor și a cunoscut diverse aspecte de manifestare artistică. Iar odată cu aceasta, corul — instrumentul de bază al evoluărilor muzicale, a fost supus unui proces de perfecționare prin experimentarea unor multiple poziții pe arena interpretativă. Acest fapt a determinat o balansare a rolului său în sfera respectivă.

În zilele noastre, însă, această formă de interpretare a devenit una dintre cele mai răspândite modalități de prezentare a creației corale. Valoarea unui atare tip de formație se apreciază, în primul rând, conform particularității de a întruni muzicieni bine pregătiți care prezintă „mobilitate în interpretare și posibilitatea de a exprima emoții în cel mai rafinat mod” [2, p.40], manifestând profesionalism prin expunerea sa în diverse situații nespecifice corului — ca formație academică.

Unele direcții de afirmare a corurilor camerale în lumea contemporană

La etapa actuală, imaginea artistică a unui cor cameral profesionist se conturează, în primul rând, conform multilateralității orientărilor artistice. Astfel, corurile contemporane de cameră dețin un spectru variat de activități, care ar putea fi clasificate în mai multe compartimente.

Primul, prezintă nemijlocit interpretarea muzicii corale camerale, sub diverse forme și în diferite condiții, dintre care mai esențiale sunt evoluările în cadrul concertelor de muzică camerală și participarea la festivaluri și concursuri destinate muzicii genului respectiv.

Al doilea domeniu include prezentarea genurilor vocal-simfonice cât și a celor muzical-teatrale, precum sunt participarea în cadrul spectacolelor de operă (în special în condițiile regizării moderne). Acestea li se alătură evenimentele muzical-literare (serate poetice, serate literare), la organizarea cărora de obicei se solicită implicarea corului.

O altă direcție a activității corurilor camerale contemporane este realizarea diferitor tipuri de înregistrări, fie audio sau video, radiofonice sau televizate. Aici se include și înregistrarea muzicii pentru film sau pentru diverse spectacole, dar și clipurile video sau audio. Acestea din urmă se clasează într-o anumită categorie ce vizează colaborarea cu producătorii de muzică comercială — tendință deosebit de actuală în zilele noastre. Deseori, astfel de proiecte presupun improvizarea secvențelor tematice și compilarea lor atât pentru evoluări „live”, cât și pentru înregistrări, ceea ce lărgeste și mai mult spectrul de abilități al unui cor cameral.

Sfera de activități a corurilor de cameră din lumea contemporană poate fi ramificată și mai mult, mai ales ținând cont de specificul fiecărui colectiv în parte. De regulă, orice cor se specializează nemijlocit într-o direcție, care constituie preocuparea sa de bază, iar în conformitate cu aceasta se selectează și repertoriul care, în mare măsură, este determinat de tipul colectivului și de sarcinile care i se înnaștează în cursul performanțelor sale.

Deja am menționat că una dintre cele mai vechi direcții de afirmare a corului cameral s-a stabilit încă în cele mai îndepărtate timpuri și anume în cadrul lăcașelor sfinte. Este vorba de o tradiție seculară care a devenit astăzi un fenomen destul de răspândit, mai ales în țările de credință ortodoxă, în care colectivele de pe lângă biserici, în mare parte, sunt formate din cântăreți profesioniști, care sunt remunerați pentru prestația lor. Desigur că repertoriul de muzică religioasă este asimilat nu doar de colectivele de profil, căci și formațiile corale profesioniste, adesea, se adresează genurilor religioase, fapt ce își găsește confirmare în practica concertistică.

O altă situație se atestă la tradițiile stabilite în țările occidentale, unde dimpotrivă, cântarea bisericească în perioada actuală este practică de amatori. Creștinii atribuiți unei sau altei biserici sau confesiuni își asumă rolul de coriști sub formă de voluntariat. Activitatea acestora, însă, nu este permanentă și condiționată, fapt care generează o fluctuație intensă a cântăreților. Prin urmare, situația respectivă are un impact negativ asupra calității interpretării.

Din cele relatate mai sus, deducem că, în practica bisericilor creștine ortodoxe, prestația corului joacă un rol deosebit de semnificativ, acesta constituind o perlă a lăcașelor sfinte. În țara noastră, această sferă de activitate oferă posibilitatea de afirmare a unui număr destul de mare de colective camerale, fie ansambluri corale care s-au format pe lângă biserici, însă acestea nu pot fi apreciate la același nivel de profesionalism pe care îl posedă corurile de cameră stabilite pe lângă instituțiile culturale de profil. Subiectul respectiv prezintă, fără dubii, interes sporit și poate servi drept material de cercetare pentru un alt studiu.

Spre deosebire de colectivele bisericești, corurile profesioniste laice adoptă un repertoriu universal, obținând pentru diversitatea stilistică și de gen. Pentru a distinge această varietate de tendințe în sfera de creație a colectivelor corale camerale la etapa actuală, am cercetat situația corurilor din diferite țări de pe teritoriul Europei, Americii de Nord (Canada), Rusiei, din România și a celor din țara noastră. Referire vom face, însă, doar la unele dintre acestea cu scopul de a înfățișa o pluralitate de aspecte care determină orientările și preocupările primare în activitatea corurilor de cameră.

Deși, în mod tipic, sunt direcționate să cuprindă cât mai multe sfere de creație, formațiile corale camerale de astăzi manifestă, totuși, predilecție către o ramură sau alta în funcție de activitatea pe care o desfășoară sau de preferințele personale ale dirijorului. Există numeroase colectivele profilate pe interpretarea repertoriului de gen, ca de exemplu muzică gregoriană, renașcentistă, barocă, modernă, națională etc. — tendințe dictate, în mare măsură, de „anumite disponibilități”, precum „mediul cultural, afinități, materiale disponibile” [3, p.36].

Pentru această categorie, am considerat util să exemplificăm prin tipajul Corului Național de Cameră *Madrigal — Marin Constantin* din București care are drept bază repertorială muzica renascentistă, care consituie „orientarea repertorială primară a corului de cameră [4, p.62]”. Aceasta, conform relatărilor dirijorului Marin Constantin, dar și ale muzicologilor români care se ocupă de studierea profilului colectivului bucureștean, a constituit preocuparea sa principală, încă de la fondarea colectivului, determinând, în același timp, „căutările profesionale necesare împlinirii tehnice și estetice ale viitorului *Patent Madridal* [4, p.62]”. Urmărind datele înfățișate în cărțile și broșurile despre activitatea corului, semnate de analiștii români, conchidem că primele evoluări au fost totalmente compuse din muzica acestei epoci. De altfel, și primele înregistrări audio au prezentat o colecție de creații scrise de compozitorii din perioada respectivă: Palestrina, O. Lasso, A. Lotti, G. Dufay, J. Obrecht, T. L. da Victoria, C. Monteverdi și mulți alții. „În jurul acestor nume se va clădi întregul edificiu sonor al *Madrigalului* din primul sfert de veac de activitate artistică”, opusurile autorilor renascentiști, constituind „literatura muzicală de bază a carierei” „tinerilor interpreți” [4, p.65].

Toată munca madrigaliștilor, la etapă respectivă, a fost concentrată în câteva albumuri complexe de madrigale și motete, precum *Il Rinascimento Europeo, Eximbank — Corul Madrigal, G.P. da Palestrina*, ultimul incluzând și o misă a compozitorului ce-i poartă numele. Mai mult ca atât, colectivul a participat și la realizarea filmului cu același titlu *G. P. da Palestrina*. În plus, Corul Național de Cameră *Madrigal — Marin Constantin* din București a propagat muzica corală a Renașterii și prin participarea sa la producerea filmului *Cântecele Renașterii* pentru care a obținut Marele Premiu *Palme d' Or* la Festivalul de film de la Cannes (1968).

Comparativ cu tradiția stabilită de colectivul din România, în cântarea corală a țărilor de circulație a limbii engleze se manifestă tendințe orientate, cu precădere, spre muzica contemporană. Drept exemplu vom aduce situația prezentă în *New London Chamber Choir (NLCC) — cor*, care fiind „specializat pe muzica secolelor XX- XXI, a prezentat numeroase premiere corale din arta compozitorilor Regatelor Unite, dar și de scară mondială...” [5]. Mai multe surse informative caracterizează *NLCC* drept „unul dintre stelele muzicii contemporane europene și cea mai reprezentativă formație vocală în această direcție” [5]. Deoarece a fost creat anume cu scopul de a promova arta corală actuală, colectivul întreține relații apropiate și fructuoase cu mari compozitori contemporani, precum Jonathan Harvey, Mauricio Kagel, Gyorgy Kurtag, Gyorgy Ligeti, Toru Takemitsu, Jannis Xenakis ș. a., care au dedicat numeroase lucrări, în exclusivitate, acestui cor.

Alte direcții sunt urmărite de *English Chamber Choir (ECC)* din Londra, care se bucură de o mare popularitate atât în arta clasică, cât și în cea de estradă. Fiind atras de proiecte legate de producerea muzicii comerciale, *ECC* a înregistrat o vastă serie de albumuri împreună cu Vangelis, și câteva cu *Band of Brothers*, avându-l drept moderator pe Steven Spielberg. Faima corului a fost purtată de muzica pentru clipul *Era — Ameno*, proiect care a răsunat în lumea întreagă pe baza celor opt milioane de discuri realizate.

Un program specific de activitate este prezentat de *Canadian Chamber Choir (CCC)*, care s-a format cu scopul de a propaga creația corală canadiană, prin organizarea de *work-shop*-uri în întreaga țară. Astfel, performanțele sale sunt demonstrate de proiectele organizate cu regularitate în diverse locații din Canada.

Ceea ce ne-a trezit un interes deosebit este metoda de realizare a acestora, despre care găsim detalii pe pagina web a formației. Compus din 17 muzicieni profesioniști selectați din diferite provincii colectivul „desfășoară scurte proiecte în diferite locații din țară. De obicei, pe parcursul a 7 — 10 zile, corul este convocat în provincia selectată, pentru a repeta timp de 3 — 4 zile; cântăreții primesc partiturile prin e-mail și le studiază în prealabil. Pe durata perioadei repetiționale, o școală locală, un cor sau o comunitate este gazda *Canadian Chamber Choir*, iar în schimb, corul susține *work-shop*-uri pentru corurile locale din comunitate” [6]. Misiunea sa instructiv-educativă și, în același timp, cultural-artistică, însă, nu se limitează la un spațiu geografic restrâns, căci colectivul își continuă activitatea,

facând *mini-tour-uri* prin întreaga provincie. Până în prezent, CCC a cutreierat țara cu proiecte în British Columbia, Monitoba, Ontario, Quebec, Nova Scotia, New Brunswick, Alberta, Saskatchewan și planifică să pătrundă în inimile tuturor vizitatorilor din Canada.

În zilele noastre, o astfel de metodă de studiere la distanță se practică oriunde în lume, prezentând o serie de beneficii, în special, de rang economic. Pe plan muzical, proiectele muzicale respective au drept scop propagarea, pe o scară geografică largă, a artei corale profesioniste, prin schimbul de experiențe între colectivele de profil, dar și prin antrenarea în diferite activități de autoperfecționare a formațiilor de amatori dintr-o regiune sau alta.

Un atare tip de proiect promovează concetățeanca noastră Irina Lunchevici (Israel), în Statele Unite ale Americii. Adunând coriști din diferite țări ale lumii, ea realizează programe compuse din creații populare ale țărilor pe care aceștia le reprezintă.

Spre deosebire de *Canadian Chamber Choir*, colectivul organizat de I. Lunchevici nu este unul permanent. Aici grupurile de coriști sunt flotante de la un proiect la altul. Modalitatea de desfășurare a acestora, la fel, variază. În primul rând, orice proiect nou se extinde pe o perioadă de șase luni, ceea ce vorbește de o durată cu mult mai îndelungată decât a corului ce activează în Canada. Dacă în CCC coriștii pregătesc în prealabil unul și același program, aici, fiecare corist este invitat cu repertoriul folcloric din țara sa de origine. După care urmează o perioadă de aproximativ patru săptămâni de repetiții, în care fiecui corist este dirijor pentru programul său. Evident, din cele expuse mai sus, putem concluziona că muzicienii selectați sunt de un nivel profesionist foarte elevat și cu o vastă experiență interpretativă. Mai mult ca atât, ei sunt bine inițiați și în arta dirijorală.

Această practică de a întruni coriști din diferite colțuri ale lumii a devenit destul de răspândită în activitatea corurilor contemporane. Iată spre exemplu, *The Mornington Singers*, un cor cameral de vază din Dublin este compus din muzicieni veniți din Anglia, Olanda, Estonia, Slovacia, Australia, Statele Unite ale Americii și din alte țări. Avantajul acestei conexiuni constă în contopirea culturii corale de diferite tradiții și, totodată, elucidarea celor mai elevate trăsături ale lor.

În consecință, efectul care se produce în urma activității acestui tip de formație este, practic, echivalent cu exemplele redată mai sus (*Canadian Chamber Choir* și corul organizat de Irina Lunchevici). Prin urmare aceste colective nu doar că au un potențial repertorial extrem de variat, dar posedă și reala posibilitate de a-l reda în cea mai originală formă.

În Federația Rusă, unul dintre cele mai remarcante colective de cameră este *Corul Cameral Academic de Stat* din Moscova, care încă din timpul dominației regimului sovietic a servit drept un exemplu de urmat pentru multe colective din lumea întreagă. Studiind evoluția sa de-a lungul celor patruzeci de ani de activitate, observăm o evidentă tendință de universalism, distinsă din multilateralitatea implicării acestuia în viața muzicală internațională.

Repertoriul său include creațiile clasicilor Europei de Vest, a contemporanilor și clasicilor ruși, dar și hiturile estradei contemporane de peste hotarele Rusiei. Totuși, una dintre preocupările primordiale ale corului este propagarea pe arena concertistică internațională a muzicii sacre ruse, fapt menționat și în multiple surse informative despre cor: „Încă în perioada sovietică au fost readuse la viață creațiile religioase ale compozitorilor ruși — Cesnokov, Greceaninov, Ceaikovski, creațiile de cult ale lui Rahmaninov — *Всенощно бдение, Литургия Святого Иоанна Златоуста*, care mai devreme erau interzise [7]. Muzica sacră, dar și alte genuri din literatura muzicală rusă contemporană au fost interpretate în diferite centre culturale din lumea întreagă, mai puțin vizitate de către colectivele artistice din Rusia, precum Japonia, Singapore, Canada etc.

O altă prerogativă a corului este participarea la montarea spectacolelor de operă în cadrul Festivalului *Bregenzer Festspiele* din Austria, care a deschis o nouă cale de afirmare a colectivului în viața muzicală europeană. Astfel, în decurs de 10 ani au fost prezentate: *Хованицина* de Musorgski, *Золотой Петушок* de Rimski-Korsakov, *Лисичка-плутовка* de Janáček, *Il Trovatore*, *Un Ballo in Maschera* de Verdi, *La Bohème* de Puccini și chiar *West Side Story* de Bernstein.

Profesionalismul *Corului Cameral Academic de Stat* din Moscova a atras atenția multor compozitori ruși ai secolului al XX-lea, precum Sviridov, Șcedrin, Gavrilin, care i-au dedicat mai multe opusuri din creația lor. În plus, colectivul se mândrește prin faptul că colaborează cu renumite personalități muzicale din Federația Rusă, moment despre care se pronunță însăși dirijorul V. Minin: „Este o mare fericire să cânti cu așa soliști, precum Irina Arhipova, Elena Obrazțova, Maria Guleghina, Zurab Sotkilava, Evghenii Nesterenko, Alexandr Vedernikov, Paata Buciuladze. Aceștia sunt interpreți de cea mai înaltă clasă” [7]. Corul lui V. Minin evoluează, de asemenea, cu unele dintre cele mai remarcabile colective artistice din Rusia, precum *orchestra Virtuozii Moscovei*, *Orchestra Mare Simfonică*, *Orchestra Academică de Stat*, *Orchestra Teatrului Mariinski și altele*.

Un fapt neobișnuit pentru activitatea unui cor academic a fost evoluarea la 3 noiembrie 2012 a *Corului Cameral Academic de Stat* din Moscova pe arena *16 Tons Club* din capitala Rusiei, într-o componență mai mică, ceea ce marchează un moment de premieră în industria cluburilor din Moscova.

Desigur, toate aceste sfere de activitate artistică se desfășoară cu scopuri diverse și în condiții diferite dictate de necesitățile cultural-artistice ale societății în care se manifestă.

În țara noastră, arta corală camerală este reprezentată de un număr limitat de colective profesioniste. Acestea fiind orientate spre prezentarea unui repertoriu universal, interpretând piese diverse ca stil și apartenente compozitorilor diferitor școli componistice. Astfel poate fi prezentat *Corul Național de Cameră* al Republicii Moldova (CNCRM) condus de Ilona Stepan (Artistă Emerită) care, pe de o parte, promovează capodoperele literaturii muzicale universale, iar, pe de alta — creații noi din componistica contemporană autohtonă, europeană și americană.

O tendință repertorială monodirectivă a fost oglindită în faza de afirmare a colectivului. Aflat sub patronajul Companiei spaniole *Union Fenosa* în Republica Moldova, corului i s-a deschis perspectiva de a se expune pe scenele concertistice din Spania, fapt care a și generat adresarea la genurile corale spaniole. Procesul de însușire al acestora nu s-a limitat doar la studiul cât mai autentic al stilului muzical, ci și la o migăloasă pătrundere a textului literar, adesea în dialect local, sub îndrumarea unor specialiști (lingviști) din cadrul companiei. Mai mult ca atât, membrii corului aveau acces gratuit la cursurile de studiere a limbii spaniole, desfășurate în cadrul fundației *Union Fenosa*. Rigurozitatea însușirii specificului repertoriului coral spaniol, a jucat un rol semnificativ în activitatea de mai departe a colectivului, programele de muzică spaniolă fiind omniprezente la evoulările sale atât în țară, cât și peste hotarele ei.

Cu toate acestea, ținem să menționăm că recitalurile de debut ale CNCRM (pe atunci, *Corul Union Fenosa*) au inclus creații din literatura muzicală universală, cuprinzând diverse stiluri, începând cu Renașterea și până la muzică contemporană semnată de compozitorii americani, români și din țara noastră.

Variatatea repertoriului CNCRM este determinată și de participarea la numeroasele turnee artistice în importante centre culturale europene. Această tradiție, formată încă de la începutul existenței corului, reflectă 2 forme ale activității sale artistice: evoluările în cadrul concertelor și participarea în spectacolele de operă. Astfel, CNCRM, de repetate ori a fost invitat la realizarea unor importante proiecte artistice în diferite orașe din Spania (Barcelona, Madrid, Torre Vieja, A Coruña, Santiago de Compostela, Avilés și altele), Elveția (Geneva, Lugano, Lausanne, Sion, Bern, Basel, Zürich), Irlanda (Dublin), Franța (Peyner), Marea Britanie (Londra), România (Constanța, Focșani) etc.

În Republica Moldova, colectivul desfășoară o activitate artistică multilaterală, fapt ce confirmă nivelul său profesionist. Astfel, alături de prestările sale în cadrul Sălii cu Orgă din Chișinău, corul ia parte la evenimente socio-culturale de însemnătate națională (Ziua Independenței Republicii Moldova, Ziua Limbii, Sărbătoarea Drapelului Republicii Moldova, Sărbătoarea Marii Uniri), dar și locală (Ziua Orașului Chișinău) și altele. Alături de acestea nu mai puțin importante sunt manifestările organizate în scopul comemorării unor personalități culturale din țara noastră, dar și inaugurarea busturilor acestora în semn de prezență veșnică printre noi.

Într-o categorie aparte se includ prestațiile Corului la nivelul organizațiilor private, prin oficierea diferitelor evenimente de ordin intern dar și public. Aici, se include atât evoluarea în cadrul concertelor, spectacolelor muzical-artistice, cât și înregistrarea de *sound* și *video* clipuri. Frecvența solicitărilor de acest gen ne vorbește despre imaginea binecunoscută și apreciată a colectivului la nivel de societate.

O orientare mai specifică caracterizează activitatea Corului de Cameră *Credo* al Ministerului Afacerilor Interne din Republica Moldova, fondat sub conducerea dirijorului Valentina Boldurat (Maestru în Artă). Acest colectiv, deși posedă un repertoriu universal variat, în mare măsură, se axează pe genul cântecelor cu tematică militară, patriotică, conform cerințelor organelor MAI. Totuși, formarea sa ca colectiv a decurs în câteva etape, dintre care cea inițială a fost stabilirea sa, în anul 1995, pe lângă Biserica *Sfântul Mare Mucenic Pantelimon* din Chișinău (pe atunci lăcaș de rugăciune al organelor MAI). Preocuparea de bază a ansamblului coral (inițial format din 11 persoane) era muzica sacră ortodoxă, care a și constituit compartimentul primar al repertoriului său.

O altă latură a activității colectivului a fost stabilită odată cu reorganizarea sa drept Corul de Cameră *Credo* al MAI, formație a cărei activitate a fost reorientată, în special, spre educația morală — spirituală, estetică și, mai ales, patriotică a colaboratorilor organelor de securitate și a carabinerilor, precum și a studenților Academiei de Poliție Ștefan cel Mare din Republica Moldova. Desigur, sarcina întocmită nu a constituit unicul scop al colectivului, acesta fiind, în primul rând, preocupat de continuarea și dezvoltarea tradițiilor corale stabilite de maeștrii contemporani și cei ai generațiilor precedente. Astfel, deși în prima perioadă a activității sale, corul *Credo* a abordat un repertoriu monodirectiv — muzica de cult ortodox, „procesul de îmbogățire a unui repertoriu atât de vast al corului s-a mișcat dinspre muzica de cult, prin cea clasico-romantică, spre muzica modernă” [8, p.179].

Participarea corului *Credo* la multiple festivaluri și concursuri corale internaționale a inițiat o direcție de activitate mai specifică și, totodată, neordinară pentru colectivele corale academice. Este vorba de realizarea anumitor spectacole muzicale cu tematică tipică ritualurilor populare, în care utilizarea „unor efecte teatrale expresive, a mișcării scenice și a mizanscenelor costumate” sunt o premisă indispensabilă [8, p.179].

Sfera direcțiilor de afirmare ale corurilor de cameră din Republica Moldova pot fi completate și prin exemplele altor câteva colective activiste, noi însă ne-am oprit asupra celor doi exponenți care au pus bazele cântării corale camerale profesionale în țara noastră.

Concluzii

Prin ilustrarea situației corurilor de pe arena internațională, dar și a unora din țara noastră am dorit să facem remarcată polivalența direcțiilor de afirmare a colectivelor corale camerale în lume, flexibilitatea lor de a se adapta diverselor cerințe profesionale, chiar și în cele mai nespecifice circumstanțe. Totodată, am pus în evidență anumite particularități ale formațiilor camerale din Republica Moldova, care atestă universalismul preocupărilor acestor formații — tendință asociată cu practica corurilor din Federația Rusă, dar și a celor din întreg spațiu ex-sovietic. Paralel, am sesizat orientarea vădită, a colectivelor menționate, spre expansiunea artei corale autohtone în spațiul european — mișcare ce și-a luat avânt la confluența secolelor XX-XXI și care, în mare măsură, a determinat depășirea limitelor modelelor sovietice de propagare a artei.

Anume, acest criteriu de înglobare a unei pluralități de interese poziționează *corul cameral* într-un cadru favorizat al arenei cultural-artistice la etapa actuală și provoacă, totodată, o grijă necondiționată pentru cercetătorii contemporani.

Referințe bibliografice

1. ПАИЦОВ, Ю. *Современная русская хоровая музыка (1945 — 1980). Очерки истории и теории*. Москва: Советский композитор, 1991.
2. ПЕВЗNER, Б. *Камерный хор — организация, структура, принципы работы*. В: Советская музыка, № 7, 1979.

3. GROZA, C. *Tandemul dirijor-cor sau Năzuința spre performanță*. Cluj-Napoca: Mediamusica, 2007.
4. COSMA, V. *Dirijorul Marin Constantin (portret eseistic)*. Onești, 2011.
5. Spitalfields Music. News & Blog. *New London Chamber Choir* [online]. Textinfo [London, Great Britain]: 11 mai 2012 [citat 10 febr. 2018]. Disponibil pe Internet: <<https://www.spitalfieldsmusic.org.uk/new-london-chamber-choir/>>
6. *Canadian Chamber Choir*. A choir across Canada [online]. Textinfo [citat 12 dec. 2017]. Disponibil pe Internet: <<https://canadianchamberchoir.ca/welcome/about-the-ccc/>>.
7. Ореанда-Новости *Камерный хор Минина отмечает свой 40-летний юбилей* [online]. Textinfo [Москва, Россия]: 21 oct. 2011. Disponibil pe Internet: < https://www.oreanda.ru/kultura_i_dosug/Kamernyy_hor_Minina_otmechaet_svoy_40-letniy_yubiley/article587457/>.
8. MUZÎCA, T. Corul de Cameră *Credo*. Istorie și contemporaneitate. In: *Anuar științific: muzică, teatru, arte plastice*. Chișinău: Grafema Libris, 2006, nr.1 (6-7), pp.176 — 180.